

**«6D021300 – Лингвистика» мамандығы бойынша философия
докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған
Шормақова Арайлым Ботанқызының
«Қазақ тіліндегі өсімдік әлемінің лингвомәдени бейнесі»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына**

ПІКІР

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және жалпы ғылыми, жалпы мемлекеттік бағдарламалармен (практикалық және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы.

Тіл – әрбір елдің, әрбір ұлттың тарихын, мәдениеті мен тұрмыс-тіршілігін, тіпті сол ұлттың өз болмысын танытатын, оны сақтап қалатын, ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін ұлы қазына ретінде қоғамдағы ең маңызды қажеттіліктердің бірі. Тіл мен мәдениет, өркениетті өзара байланыста, сабақтастықта зерттегенде ғана зерттеулер оң нәтижесін беріп, тілдің көпқырлы қызметі ашыла түседі.

Өсімдік атауларын ұлт танымымен сабақтастыра зерттеу оның көпқырлы табиғатының жан-жақты ашыла түсуінің негізгі алғышарты болып табылады. Зерттеу тақырыбының өзектілігі Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласындағы міндеттермен тікелей байланысты. Диссертацияның ғылыми жаңалығы да «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы стратегиясы сынды бағдарламалық құжатпен байланысты. Бұл да өз кезегінде зерттеудің құндылығын арттыра түсетіні сөзсіз.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі еш күмән тудырмайды. Себебі антропоөзектік парадигмаға сай тіл иелменінің тұрмыс-тіршілігін, болмысын лингвомәдени тұрғыда кешенді зерттеу, жоғарыда айтып өткеніміздей, тілдің көпқырлы қызметін аша түседі.

Ізденуші Шормақова Арайлым Ботанқызының «Қазақ тіліндегі өсімдік әлемінің лингвомәдени бейнесі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы қазақ тілінің жан-жақты әлеуметтік, қоғамдық қызметін айқындайтын, негіздейтін, дәлелдейтін, жаңғыртатын антрополингвистикалық бағыттағы, тақырыбы өзекті болып табылатын зерттеу жұмысы деп есептейміз.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

Диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Зерттеу жұмысының құрылымы, мазмұны, тілі, қажетті әдебиеттерді пайдалану дәрежесі, көлемі докторлық диссертацияларға қойылатын талаптарға толық сәйкес келеді.

Диссертант тақырыбы бойынша ғылыми-әдістемелік еңбектердегі тұжырымдар мен қағидаларға сүйеніп, арнайы жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар ұйымдастыру арқылы төмендегідей жаңалықтарға қол жеткізген:

- ұлт болмысын тіл арқылы танудағы «өсімдіктер әлемінің тілдік бейнесін» зерттеудің лингвомәдениеттанымдық ұстанымдары көрсетілген;

- тілдің куммулятивтік қызметі арқылы өсімдік әлемінің қазақ танымында этномаркерленуінің прагматикалық (емдік, кәделік, көркемдік, сәндік т.б.) сипаты түсіндірілген;

- өсімдік атаулар жүйесіндегі архититік, мифологемдік сипаттағы мәдени-тілдік деректердің қазақ танымындағы символадану үдерісін көрсетілген;

- өсімдік атауларының мазмұнындағы ұлттық құндылықтарды паремиологиялық қордағы, фразеологиялық жүйедегі, көркем мәтін дискурсындағы мәдени-коннотация негізінде талдаған;

- жиналған материалдар негізінде өсімдік атауларының floratanym.kz танымдық сайты әзірленген.

3. Ізденуші диссертациясында тұжырымдалған әрбір нәтиженің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделуі және академиялық шынайылық дәрежесі.

Диссертанттың қол жеткізген зерттеу нәтижелерінің ғылыми негіздемесі теориялық жағынан дәлелді, тіл біліміндегі соңғы жетістіктерді пайдалана білген, әлемдік тәжірибеден өткен зерттеу әдістерін жетік меңгерген. Диссертация сауатты дайындалған, диссертанттың баяндау тәсілі жүйелі де түсінікті. Жұмыста алынған ғылыми нәтижелер мен қорытындылар бойынша бірнеше ғылыми жаңалықтарды атап өтуге болады. Атап айтқанда:

Бірінші ғылыми жаңалық бойынша: ұлт болмысын тіл арқылы танудағы «өсімдіктер әлемінің тілдік бейнесін» зерттеудің лингвомәдени танымдық ұстанымдары көрсетілген;

Екінші ғылыми жаңалық бойынша: аксиологиялық, символдық және архетиптік мәдени-тілдік деректерді талдаған;

Үшінші ғылыми жаңалық бойынша: өсімдік атаулары ұлт мәдениетінің тіл арқылы дәйектелген дереккөзі ретінде талданылған;

Төртінші ғылыми жаңалық бойынша: өсімдік атауларының ұлттық-мәдени, лингвомәдени мәні, тілдік қор жүйесіндегі фитонимдік бейнесі қазақ тілінің *адам – қозғам – табиғат* ұштағанында қалыптасқан куммулятивтік қызметі арқылы ашылғаны дәлелденген;

Бесінші ғылыми жаңалық бойынша: табиғатпен астасқан қазақ мәдениетіндегі символдану үдерісінің үлгісі ретінде алғаш рет қазақ татанымында өрісі кең, лингвомәдени концептінің үш өлшемінеде (бейнелік, ұғымдық, құндылықтық) сай келетін «жусан» өсімдігі лингвомәдени концепт ретінде дәлелденген.

Зерттеу жұмысындағы тұжырымдар мен қорытындылардың шынайылық дәрежесі теориялық жағынан дәлелденуімен, зерттеудің ғылыми аппаратына мазмұнының сәйкестігімен, әдіс-тәсілдерінің тиімділігімен сипатталады.

4. Ізденуші диссертациясында тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтиженің(қағида) мен қорытындының жаңашылдық деңгейі.

Шормақова Арайлым Ботанқызының «Қазақ тіліндегі өсімдік әлемінің лингвомәдени бейнесі» тақырыбындағы диссертациялық зерттеу жұмысы төмендегідей ғылыми жаңалықтармен ерекшеленеді.

Бірінші ғылыми нәтиже – жаңа. Себебі диссертант алғаш рет өсімдік атауларын танымдық қырынан қарап, лингвомәдениеттану ғылымының ұстанымдарын өсімдік атауларына қатысты жіктеп көрсеткен;

Екінші ғылыми нәтиже де жаңа, себебі бірінші ғылыми нәтижеде көрсетілген жіктеме бойынша, аксиологиялық символдық және архетиптік мәдени-тілдік деректер өсімдік атауларына қатысты талданған;

Үшінші ғылыми нәтиже – жаңа, диссертант қазақ халқының өсімдік атауларына қатысты қолданылатын ырым-тыйымдарын жүйелеп, жұмыста талдап, соңында қосымша ретінде берген;

Төртінші ғылыми нәтижені біршама жаңа деп көрсетуге болады, себебі қазақ тіліндегі фразеологизмдердегі, мақал-мәтелдердегі, ономастикалық, көркем мәтіндік қордағы өсімдік атауларына қатысты тілдік бірліктерді жинап, барынша талдап көрсетуге тырысқан.

Бесінші ғылыми нәтижесі жаңа. «Жусан» өсімдігін алғаш рет сауалнама нәтижесін көрсете отырып, лингвомәдени концепт ретінде дәлелдеген.

5. Алынған нәтижелердің теориялық және практикалық маңыздылығы

Диссертациялық жұмыстың жоспары нақты, мақсаты айқын, сол мақсатына қарай міндеттер қойылған. Зерттеу барысында өзіндік тұжырымдар жасалған. Диссертация нәтижелері еліміздегі тіл саясатын жүзеге асырудың стратегиялық мақсаттарын қанағаттандырады. Қазақ тілінің өсімдік атауларына қатысты лексикалық қорын сақтауға, өсімдік атауларының қолданыс жиілігін арттыруға, қазақ тілінің ұлттық корпусын қалыптастыруға үлесін қосады. Бұл диссертациялық жұмыста кездескен тың мәліметтерді тек лингвистика ғылымында ғана емес, сонымен қатар мәдениеттану, тарих, медицина, фармакология, фармацевтика, т.б. ғылым салалаларында да қолдануға болады деп есептеймін.

6. Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткіліктілігіне растам

Диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған мақалалар саны мен көлемі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым саласындағы қадағалау мен аттестаттау комитеті қоятын талаптарға сай келеді. Диссертация нәтижелері әртүрлі ғылыми мақалаларда жарияланған. 3 мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің білім және ғылым саласын бақылау комитеті ұсынған басылымдарда жарияланса; СКОПУС базасына кіретін журналда 1 ғылыми мақала; халықаралық және шетелдік ғылыми конференция материалдарында баяндалған және талқыланған диссертацияның негізгі нәтижелері: 8 мақалада жарияланған.

7. Диссертация мазмұнындағы және рәсімделуіндегі кемшіліктер мен ұсыныстар.

Сонымен қатар диссертацияның мазмұнына қатысты бірнеше кемшіліктер мен ұсыныстар белгіленді.

Біріншіден, диссертациялық зерттеудің негізгі тұжырымдары ретінде өсімдік атауларына қатысты лингвомәдени бірліктердің жіктелуі болып

табылады. Бірақ диссертацияда осы жіктелудің негізін құрайтын белгілер және оны визуалды түрде ашып көрсететін кластер сызбалары берілмеген.

Екіншіден, зерттеу жұмысында ұлттық дүниетанымды айқын ерекшелейтін бірнеше өсімдік атауларына ассоциативті эксперимент жүргізіледі деген міндет қойылған. Бірақ жұмыста тек *жусан* фитониміне байланысты сауалнама мен оның нәтижелері талданады. Сонымен қатар эксперимент нәтижелері толық қамтылмаған, себебі *жусан* стимул сөзіне алынған реакция өрісі көрсетіліп, талдау жүргізілмеген.

Жалпы алғанда, жұмыс сауатты, ғылыми аппараты жақсы деңгейде жазылған, сондықтан, жоғарыда аталған ұсыныстар диссертациялық жұмыстың ғылыми құндылығына нұқсан келтірмейді.

8. Диссертация мазмұнының ғылыми дәреже беру ережелерінің талаптарына сәйкестігі

Зерттеу барысында қол жеткізілген ғылыми нәтижелер, жасалған тұжырымдар мен қорытынды ҚР БҒМ-ның «Ғылыми дәрежелер беру Ережелерінің» талаптарына толығымен сәйкес келеді. Сол себепті диссертант Шормақова Арайлым Ботанқызының «Қазақ тіліндегі өсімдік әлемінің лингвомәдени бейнесі» атты диссертациялық жұмысы «6D021300 – Лингвистика» мамандығы бойынша аяқталған зерттеу жұмысы, ал оның авторы Шормақова Арайлым Ботанқызы «6D021300 – Лингвистика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға толықтай лайықты деп санаймыз.

Ресми рецензент:

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық
университетінің орыс тілі және әдебиеті
кафедрасының оқытушысы,
Филология ғылымдарының докторы,
профессор

Ж.К. Киынова

Подпись	
Растаймын: «Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КөАҚ HR қызметі	
Заверено: НАО «Казахский национальный женский педагогический университет» HR служба	